

Prim. dr TOMISLAV ŠOŠA
Dubrovnik

Alkoholizam u pomorstvu

Zbog velikog broja alkoholičara u svim zemljama svijeta problem alkoholizma je ne samo složena i delikatna nego i zabrinjavajuća pojava, jer se pijanstvo progresivno širi osobito među omladinom.

Čovjek se uglavnom intoksicira sa etilnim a rjeđe metilnim i ostalim vrstama alkohola.

Etilni alkohol (etanol) C_2H_5OH . Otrovanje etilnim alkoholom nastaje kad se u organizam unaša prevelika količina alkoholnih pića osobito onih koja sadrže visoku

koncentraciju alkohola. Tu spadaju rakija, rum, šljivovica, viski, džin, arak, apsint, konjak, likeri i ostala žestoka pića. U grupu alkoholnih pića ubrajaju se i razne vrsti vina i piva, međutim, i vino i pivo sadrže mnogo manji postotak alkohola.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije »Alkoholičar je ona osoba koja prekomjerno uzima alkoholna pića, a čija je ovisnost o alkoholu tolika da pokazuje duševne poremećaje ili takove manifestacije koje

oštećuju njegovo fizičko i psihičko zdravlje te remete njegov odnos prema drugim ljudima i njegovo socijalno i ekonomsko stanje.

Teško je nabrojiti sve razloge zbog kojih čovjek u tolikoj mjeri posize za alkoholnim napicima.

Neke ćemo kratko prikazati: u jednu grupu spadaju one osobe koje u alkoholnoj euforiji žele svoje »ja« u društvu istaći te na taj način demonstrirati svoju ličnost. Takovi se ljudi namjerno opijaju. U drugu grupu spadaju oni koji po svojoj naravi nisu skloni piću, ali koji se ne mogu oduprijeti potstrekavanju napite sredine te su na neki način prisiljeni da se adaptiraju okolini. Ovi se opijaju sticajem okolnosti. Za treću vrstu alkoholičara krivi su roditelji, školske i poslovne starješine koji prevelikim uživanjem alkohola nezdravo utiču na odgoj drugih a naročito omladine koja ih u tome slijedi. U daljnju skupinu dolaze oni koji žele u alkoholnom raspoloženju i transu »prebroditi« svoju samoću i utučenost zbog »nesretne ljubavi« te se pod utjecajem alkoholne uzbuđenosti u smislu pojačane intelektualne agilnosti, društvene živahnosti, emocionalne efektivnosti, veselosti, smjelosti, slobodnog vladanja, gestikuliranja, razgovorljivosti itd. žele afirmirati kod drugoga spola. Drugi uzroci pribjegavanja alkoholizmu imaju svoju podlogu u materijalnoj nesigurnosti, nezadovoljstvu na radnom mjestu, nepravilnom izboru nezanja, ratnim nedaćama, obiteljskoj neslozi, razdoru u braku, zapostavljanju u društvu, nezasićenim prohtjevima, profesionalnoj preokupaciji, tjelesnim manama i nedostacima itd.

Navedenim motivima u plovitbi se još pridružuju: život odvojen od svijeta, udaljenost od svoje kuće, nostalgija za zavičajem, monotoni život, stalni susreti sa istim ljudima, ograničen prostor, strah od opasnih oluja, kadkad nezdrava voda te ostale situacije koje otežavaju život na brodu.

Kako vidimo mnogobrojni su uzroci koji vode u alkoholizam te ih je nemoguće sve nabrojiti.

Da bi jedni naglasili svoju ličnost, a drugi u želji da se oslobode svojih patnji, depresija, kompleksa i neurotskih tegoba, pribjegavaju alkoholu kao narkotičnom sredstvu koji paralizirajući psihičke centre koncentracije u mozgu kroz alkoholnu zaboravljuju privremeno se, ali varljivo, rješavaju nutarnjeg opterećenja koje ih tišti.

U većini slučajeva radi se o osobama koje su, bilo psihički, bilo fizički, stigmatizirane jer uza sve gore navedene faktore za prekomjerno uživanje alkohola, poznato je da je većina ljudstva zdrava, trezvena, da apstinira i izbjegava alkohol, a da je manji broj onih koji spadaju u alkoholičare.

Prema tome alkoholizam je posljedica ili duševno bolesnog procesa ili stvar loše navike pojedinaca.

Ne plediramo za apsolutnu apstinenciju od uživanja alkohola jer postoje i mnogobrojne ankete u smislu proučavanja alkoholnog djelovanja na organizam od kojih jedna dozvoljava da se dnevno može bez opasnosti popiti količina od $\frac{1}{2}$ do litre vina koje sadrži 10% etilnog alkohola, a prema težini posla.

Postoje narodni običaji, blagdani, veselice i društvene konvencije na kojima se izriču razne želje i zdravice uz »čašicu vina« te traže da se pije u raznim prigodama. No i tu se vrlo često apelira na muškost osobito kod mladih te se natječu tko će više izdržati, a što također predstavlja »uvertiru« u smislu sve većeg uzimanja alkoholnih pića.

Međutim, preveliko i dugotrajno uzimanje alkohola dovodi do štetnih fizičkih i psihičkih posljedica. Alkohol štetno djeluje na jetru, bubrege, srce i krvne žile. Prouzrokuje upale i katare želuca i smetnje u probavi te oštećuje gušteraču (pankreas).

Budući da alkohol ima naročiti afinitet prema centralnom nervnom sistemu to se utjecaj alkohola najprije i najjače očituje u neuropsihičkoj sferi. Prema tome alkohol je teški živčani otrov. S tim u vezi alkohol dovodi do upale živaca (polineuritis alcocholica), zatim izaziva »Marchiafavinu bolest« koja dovodi do degenerativnih promjena na mozgu sa psihičkim poremećajima i paralizama raznih živaca. Nadalje alkoholizam prouzrokuje »Wernickeovu encefalopatiju« tj. bolest mozga sa psihičkim promjenama i raznim neurološkim ispadima.

Jednom riječi alkohol općenito oštećuje čitavi organizam i njegove funkcije u cjelini.

Psihički simptomi alkoholizma. Kod kroničnih alkoholičara postepeno se razvijaju psihičke deformacije koje izmjene ličnost i karakter kroničnog pijanice. Kronični alkoholičari vremenom sve više psihički otupljuju, zlostavljaju ženu i djecu, efekti su im promjenljivi, i traže društvo alkoholičara. Kadkada izgledaju dobroćudni pa čak i plaču, a zatim se opet pojave u svojoj surovosti i naprasitosti. U izjavama i djelima prelaze granice pristojnosti te izriču najgore psovke, a obzirom na seksualni život dolazi čak i do takvog zastranjivanja da prelaze u homoseksualce, svlače se goli te kadkada čine seksualna zlodjela sa vlastitim ili drugom djecom. Kod njih se gubi interes za okolinu i rad, nastaju smetnje u pamćenju, lični ponos opada, u svojoj vanštini se zanemaruju, postaju egocentrični itd.

Budući da dugotrajni alkoholizam dovodi do duševne utučenosti kod nekih se alkoholičara pojavljuju periodički napadi jake psihičke napetosti i depresije. U toj fazi oni piju još veće količine nego obično te prodaju sve da bi mogli doći do alkohola. Ta prevelika »žed« za alkoholom traje 1—8 dana i zove se »dipsomanija«. To su obično psihopati gdje je dipsomanija izraz depresivne faze.

Najčešća psihoza kod kroničnih alkoholičara jest »delirium tremens«. To je stanje u kojemu pijanica pati od raznih iluzija i halucinacija od kojih su najčešće vizuelne halucinacije. Za vrijeme psihoze pijanac ne spava. On inače pati od svih onih promjena karaktera što smo ih pod »psihičkim simptomima alkoholizma« opisali. Vizuelne halucinacije očituju se na način da deliranti vide male životinje koje se brzo miču (zmije, guštere, štakore, miševe i druge) a kadkad vide i veće životinje i sitne ljude. Kadkad osjećaju da im po tijelu plazi razna gamad. U svome haluciniranju oni se boje ili žele uhvatiti ono što im se pričinja da vide. U delirantnom stanju alkoholičar je nemiran, dezorijentiran u prostoru i vremenu, drhte mu prsti, jezik i glava a temperatura se ponekad penje i do 40°C. Stanje traje 2—5 dana a kadkad i do 14 dana. U 5—15% slučajeva dolazi do smrti uslijed popuštanja srca ili zbog upale pluća i drugih organskih oboljenja.

Osim do sada navedenoga neki kronični alkoholičari obole od t. zv. »Korsakovljeve psihoze«. Uz simptome izraženog polineuritisa razvija se psihotička slika kojoj su glavna obilježja amnestički sindrom, konfabulacija i sugestibilnost. Naime takav bolesnik pati od jakih smetnji pamćenja (amnezija) te pravi bilješke da bi se mogao sjetiti i najskorijih događaja i doživljaja. Osim toga oni izmišljaju i pričaju događaje koji se uopće nijesu zbili a u koje bolesnik vjeruje (konfabulacija). Zbog smetnja u pamćenju oni brzo mijenjaju sadržaj svojih konfabulacija naročito pod utjecajem drugih koji im upadnu u riječ. To se događa iz razloga što su takovi psihopati veoma sugestibilni.

U slučajevima gdje se radi o teškom slučaju Korsakovljeve psihoze treba bolesnika smjestiti u bolnicu te, uz odgovarajuću terapiju, prvenstveno zabraniti uzimanje alkohola.

Kao daljnja karakterološka promjena u kroničkih pijanica razvije se kod nekih »psihoza ljubomore«. Takav alkoholičar optužuje ženu zbog ljubomore a ljubomorani je također na sve one muškarce sa kojima se on ili njegova žena susreću. Prema ženi je naprasit jer iz svake sitnice u njezinom vladanju zaključuje da mu je ona nevjerna. Bolesnik zbog kompleksa ljubomore postaje paranoičan i opasan da ne počini kakovo zlodjelo te ga treba internirati, zabraniti uzimanje alkohola i provesti adekvatnu terapiju.

Halucinoza. To je rijetka psihoza u kroničkih alkoholičara, ali ipak neke pogada. Manifestira se u obliku slušnih halucinacija, paranoičnih (progonstvenih) ideja sa jakim strahom. Bolesnik čuje glasove i ogovaranja koja ne postoje. Čuje razgovor svojih progonitelja koji ga optužuju zbog nekih kriminalnih djela, često iz seksualne oblasti. On se boji svojih progonitelja te postoji opasnost samoubojstva, a kadkad dolazi i do ofanzivnih akcija protiv tobožnjih progonitelja. Ovo stanje traje nekoliko dana do nekoliko mjeseci. Pacijenta treba internirati

i držati pod paskom da se izbjegne zločin prema samom sebi ili ofanzivni napad na druge osobe. Treba zabraniti alkohol i provesti odgovarajuću terapiju.

Osim ovdje navedenih teških posljedica na bazi alkoholne intoksikacije njegovo destruktivno djelovanje se očituje na potomstvu i djeci koju roditelji alkoholičari počinju trovati već u najranijoj dobi njihova života. Tako opterećena djeca zaostaju u svom normalnome razvoju jer su im pod utjecajem alkohola oštećene njihove fizičke i umne sposobnosti. Njemački književnik Schiller navodi »Vino nikad ništa ne pronalazi« a pjesnik Bunge zaključuje »mi vidimo da se umjetnička koncepcija, isto kao i naučna, ometaju i najmanjim količinama alkohola, da se mašta isto tako ukruti kao i kritika«.

Utjecaj roditelja alkoholičara na djecu dovodi do debilnosti i maloumnosti djece, do degeneracije karaktera, oštećene inteligencije, tuposti osjećanog života te gubitka osjećaja stida i dužnosti. Teška atmosfera u obitelji alkoholičara često oštećuje mentalno zdravlje djece i stvara podlogu za kriminalitet i prostituciju maloljetnika. Zbog ekonomskog propadanja i obiteljske demoralizacije naraštaj koji proizlazi iz takove sredine sklon je krađi, nasilju, tučnjavi, pronevjeri, ubojstvu, seksualnom deliktu, silovanju i ostalim oblicima kriminaliteta.

Prostitucija i alkoholizam je udruženi porok koji se često veže sa kriminalitetom. Prostitucija se javlja kao uzrok alkoholizma jer prostitutka, osobito starija, s vremenom postaje i alkoholičarka. One se sakupljaju većinom u lokalima gdje se toče alkoholna pića te nastoje alkoholizirati muškarca da bi slomile njegov otpor ili oklijevanje. Uz muškarca pije i ona. U veselom raspoloženju dolazi do koitusa poslije čega muškarac nerijetko spolno oboli. Naime, alkoholizam i prostitucija snose veliku odgovornost za širenje veneričnih bolesti. Prema jednoj statistici je konstatirano da 55% pregledanih prostitutki boluje od sifilisa ili gonoreje. To pretstavlja ozbiljan »memento« za profilaksu pomoraca od spolnih bolesti.

Prometne nesreće su često u uzročnoj vezi sa alkoholom. Alkohol djeluje na centralni nervni sistem te smanjuje pažnju, moć brzog rasuđivanja i brzog reagiranja. U pripitom stanju je smanjena kritika, javlja se osjećaj hrabrosti, sposobnosti i precjenjivanja samoga sebe. Osim toga smanjuje se akomodacija oka a time i moć zapažanja, te se neki objekti uopće ne vide a mogu nastati i dvoslike. Takovo stanje osjetljivo umanjuje radnu sposobnost jer izostaje pravovremena reakcija da bi se izbjegla nesreća. Ukoliko se tom stanju pridruži još slaba vidljivost zbog jake kiše, magle, gustih pahuljica snijega i ostalih medija koji smanjuju vidljivost na moru vjerojatnost za eventualnu nesreću još je veća.

Sve ovo što smo gore iznijeli odnosi se na posljedice trovanja sa etilnim alkoholom. Smrtna doza iznosi od 250—1000 grama apsolutnog etilnog alkohola i ona je individualna jer nečiji organizam podnosi manje a nečiji veće količine (navika).

Međutim, osim etilnog alkohola u nekim pićima nalazi se i metilni alkohol.

Metilni alkohol (metanol) CH_3OH se još naziva i drvni špirit jer se dobiva suhom destilacijom drva. Smrtna doza iznosi 30—100 cm^3 . Ako se prekorači doza tolerancije nastupa otrovanje i stanje pijanstva koje je isto kao ono od etilnog alkohola. Kod jačih doza pojavljuju se poremećaji na očima kao što su proširenje zjenica, bolovi, spušteni kapci, dvoslike, zamračenje pred očima i konačna sljepoća. Osim toga nastupaju jaki grčevi, teški kolaps i duboka koma sa prestankom disanja što dovodi do smrti.

Čovjeku otrovanom sa metilnim alkoholom kao antidot (protuotrov) odmah se daje jaki napitak etilnog alkohola (konjak, rum, viski i sl.) i to 40—50 cm^3 , a zatim četiri dana po 30 cm^3 . Budući da se u organizmu stvaraju razne kiseline (mliječna, mravlja i druge), kiseline se neutraliziraju sa raznim lužinama tako da se primjenjuje lužina natrijevog bikarbonata (soda) 6 grama svaka 2 sata te natrijev laktat i druge. Za oči se daje, uz ostalu terapiju, vitamin A.

U posljednje doba uz alkoholizam i njegove negativnosti pojavljuje se i narkomanija sa opojnim drogama

(hašiš, morfij, heroin, marihuana, droga LSD i druge) koje truju čovječji nervni sistem, a uzete u velikim dozama često dovode do smrti. Da bi nabavili drogu narkomani postaju kriminalci, lopovi, provalnici i nasilnici slično kao i alkoholičari. Narkomani su slabici, bolehljive i labilne osobe, i psihički slabe ličnosti koje u drogi traže dobro raspoloženje (euforiju) i rasterećenje svojih tegoba neznajući da time srljaju u zagrljaj smrti.

Alkoholizam je u pomorstvu bio nekoć jako proširen među pomorcima, a izgleda da i danas mnogi moreplovac pretjeruje u konzumaciji alkoholnih napitaka za vrijeme plovidbe. Međutim, treba povući oštru granicu između nekadašnjeg načina života na moru i današnjih uvjeta života na modernim brodovima.

U stara vremena moreplovcu su se susretali sa nizom nećada na moru kao što su: dugotrajna putovanja, sporo kretanje brodova, pomanjkanje navigacionih karata i ostalih sredstava, slabo poznavanje putova, neizvjesnost budućnosti, samoća, nikakova pismena, telegrafaska ili radio-veza sa obitelji i zavičajem, monotonija života, olujne opasnosti, gusarstvo, urođenička negostoljubivost, bolesti na brodu, nikakova ili primitivna higijensko-zdravstvena zaštita, pokvarena voda i hrana, tropska klima i njezine bolesti te niz ostalih neprilika sa kojima su se brodske posade sukobljavale.

Osim toga većinu ljudstva na plovnom objektima nekoć su sačinjavali robovi, ratni zarobljenici, kriminalci, kažnjenici te potlačeni i bezpravni mornari (časopis »Naše More« br. 4—5/1966).

Ukratko takav je brod predstavljao »putujući logor« sa malom razlikom u patnjama između običnih mornara i rukovodećeg osoblja. Takovi uvjeti života nerijetko su doveli do teških psihičkih alteracija, tužnih melankonija i »duševnog sloma«. Takovim »herojima« ne bismo smjeli zamjeriti što su svoje tegobe i žeđ za vedrim životom ublažavali sa alkoholom i sličnim narkotičkim sredstvima.

Međutim, na današnjim suvremenim brodovima gdje se uz obilat navigacionu i ostalu tehničku opremu putuje takorekuć bez opasnosti, gdje postoje odlične komunikativne veze između broda i kopna, gdje su higijensko-zdravstvene prilike neusporedivo bolje, gdje postoji odgovarajuća literatura i tehnička sredstva za sigurnost plovidbe i rekreativni život na brodu na kojemu se pored ostaloga nalazi topla i hladna voda, odgovarajući sanitarni uređaji, televizija, radio aparati, higijenski smještaj osoblja, električni pogon i rasvjeta, mikroklima i ostali komfor, danas se je nekadašnji »putujući logor« pretvorio t. r. u »putujući hotel«.

Kad bismo kojim slučajem povelj razgovor sa jednim živućim starim »morskim vukom« od prije 80—100 godina unatrag o današnjem teškom životu pomoraca, morali bismo ustuknuti kad bi nam u danom momentu, ako iz ničega drugoga a ono možda iz same zavisti, predbacio objest.

Iz gore navedenoga proizlazi činjenica da su današnji uvjeti života i rada na brodu neusporedivo podnošljiviji i udobniji od nekadašnjih te pomorac nije više opsjednut avetima straha i neizvjesnosti da bi morao u alkoholnom mamurluku i opijenosti redovno tražiti utočište za svoj teški život na moru jer takovo opravdanje praktički više ne postoji. Danas na tisuće suvremenih trgovačkih i ratnih brodova plovi a da se mornarima ne daje ni kapi alkohola. Većina ribara u hladnim polarnim područjima su apstinenti jer lakše podnose zimu a isto tako se u tropskim predjelima žega lakše podnosi kad se izbjegavaju alkoholna pića.

S druge pak strane, uza sve te prednosti, današnja je navigacija mnogo složenija djelatnost od one koja se je odvijala u doba vesala i jedara. Naime, brzina brodova, komplicirani uređaji, preciznost mehaničkih postrojenja i aparata, kontrola i rad na pojedinim strojevima i druge okolnosti zahtijevaju od suvremenih pomoraca mnogo više umne i stručne sposobnosti nego što je to bilo u starije doba kad se je od pomoraca uglavnom tražio fizički rad a kojeg je danas zamijenio stroj. Moderni uvjeti plovidbe zahtijevaju u mornarici sve više trezvenosti, više sabranosti te specijalizirano i školovano osoblje za pojedinu vrst službe na brodovima. Drugim riječima da-

nas se od pomoraca traži sve više intelektualne i stručne sposobnosti da bi mogli rukovoditi sa suvremenim tehničkim pogonima na brodu gdje često i najmanja greška može izazvati velike štete uz gubitak broda i ljudskih života.

Ovakova odgovornost u plovidbi traži od pomoraca potpunu psihičku ravnotežu, stabilnost, staloženost i svježinu duha te bistrinu rasuđivanja. Prema tome svaki član posade u kojega je psihička sfera poremećena alkoholom, drogama ili nekim drugim omamljujućim sredstvima ne smije preuzimati nikakovu službu na brodu jer u takovom stanju pretstavlja potencijalnu opasnost za sebe, ostale i za sam brod. Takove alkoholičare treba iskrcati iz nekoliko razloga:

1. Alkoholičari svojim ponašanjem prema drugovima i rukovodiocima dovode do remećenja interpersonalnih odnosa, što se višestruko negativno odražava na produktivnost i efekat rada dotičnog radnog kolektiva.
2. Alkoholičari su nestabilni na radu i često napuštaju radno mjesto iz nedovoljno opravdanih razloga.
3. Oni češće boluju nego drugi radnici (smanjenje imunoloških obrambenih snaga organizma).
4. Povrijeđuju se češće od ostalih radnika koji rade pod istim uslovima.
5. U poslu pokazuju manji uspjeh i produktivnost od ostalih.
6. Njihov radni staž je kraći od prosječnog.
7. Cjelokupno njihovo ponašanje negativno djeluje na njihove drugove (često »grupašenje») i na njihovu radnu sposobnost.
8. Alkoholičari nastoje da sakriju svoje slabosti, što veoma otežava liječenje i prevenciju alkoholizma.

Ukratko alkoholizam nanosi ljudskoj zajednici ogromnu štetu u svakom pogledu, a osobito u ekonomskom, zdravstvenom i kulturnom. Izgubljeni životi, osakaćenja,

propale egzistencije, razorene obitelji, nezbrinuta djeca, uništavanja materijalnih, moralnih i kulturnih vrednota samo su neke od socijalnih posljedica alkoholizma.

Već najstariji povjesni podaci govore o štetnim posljedicama alkoholizma, o strahotama koje su načinjene u alkoholiziranom stanju. Shvaćanje alkoholizma kao bolesti i socijalnog zla, i pokretanje borbe protiv njega, povlači za sobom njegovo medicinsko i sociološko proučavanje. Na temelju podataka, dobivenih takvim proučavanjima, može se danas i brojčano prikazati šteta, koju alkoholizam nanosi društvu u bilo kojem pogledu. Sigurno je da su mnoge nesreće i havarije na moru posljedica alkoholne euforije na brodu.

Narkomani pretstavljaju štetan i opasan faktor na brodu te ih treba ukloniti i zakonskom profilaksom liječiti.

Danas nažalost na brodovima nijesu rijetki pomorski prekršaji i krivična djela te krijumčarenje sa alkoholom, drogama, cigaretama i ostalim sredstvima. Osim toga poznato je da se tu i tamo na plovim jedinicama događaju pljačke, otimačine, razbojstva i ostali kriminal od čega dobar dio sigurno nastaje pod utjecajem narkotičnog djelovanja alkohola ili droge.

To su loše strane starih osvajača iz prošlih stoljeća koje ne bi smjele biti sastavni dio pomorske tradicije jer ni narkomanija ni kriminal ne spadaju u pozitivne odlike današnjeg društva.

Prema tome, ako želimo slijediti povijesne tradicije pomorstva, onda treba prihvatiti ona pozitivna načela koja svojim humanim, etničkim i estetskim sadržajem uzdižu dostojanstvo pomorca kao čoveka, a određi se onih koje po svome činu bacaju crnu ljagu na jednu tako uzvišenu profesiju kao što je pomorstvo, jer daleko smo od doba pustolova i konkvistadora.